

3) **فنا فی المرشد**: بابا بلجے شہادے عطا لہے مرشد
 اور خاصے ذریعہ کے جیڑا انسانوں رب نال جوڑا
 لے۔ اپنے مرشدوں کے بارے فرما دے میں۔

۴) **بلجے شہادے عنایت عارف کے**

4) **فنا فی اللہ**: ایسے منزلت آ کے انسان خود
 لوں مکمل قبول کے اللہ دی ذات و جہ فنا ہو جائا
 لے۔

۵) **را بھیاں وچ میں را بھیاں وچ** پیر نہ آکھو کوئی
 5) **بابا بلجے شہادے شاعری وچ وحدت**

الوجود دا ذکر ولدا لے:

"وحدت الوجود" نظریے دے عطا لہے پیر ذریعہ
 دل دے الے۔ چنانچہ کائنات دی پیر چہرہ پھوڑا
 ذرا جہاں جتنی کہ انسان خود اللہ دے ٹور دے عکس
 لے۔

۶) **را بھیاں را بھیاں** کدی نہیں میں آپ ای را بھیاں ہوئی
 سرو نہیں مینوں دھیاں را بھیاں پیر نہ آکھو کوئی
 6) **بابا بلجے شہادے اپنی شاعری وچ** شاعری
 او بچ بچ دی نفی کیتی اے۔

بابا بلجے شہادے میں جاگدی اکھ نال ذات پارت دے
 ذریعہ وعاشق تھی او بچ بچ دی نفی کیتی اے۔ جس
 ولے ایہاں میں عنایت شہادے دی بیعت کیتی تال
 ایہاں دے خانوان میں مخالفت کیتی۔ ایس دی وجہ
 ذات پارت دا نظریہ سی۔ عنایت شہادے قوس مزہ آلا
 سی تے بابا بلجے شہادے بیہوش۔ ایہی وجہ تھی کہ
 بلجے شہادے قیوم دی مرشد دی عزت کر لے۔

۷) **بلجے شہادے نون سبھاؤں آباں** بھیناں تے
 بھر جائیاں۔

iv) **بابا بلجے شہادے میں اپنی کافیاں وچ غور**
 نہ تکیرو دی نہ یا کیتی اے جیڑا ایہاں دی
 جائدی اکھو دا ثبوت اے۔
 بابا بلجے شہادے میں اپنی کافیاں وچ غور و تکیرو

توں متع فرمایا اے - ایماں دے مطابق انسان دے
روح اس وقت تک پاک نہیں ہوندی جبوں
تک اوہ اپنی عین نہیں مکتا۔

بھلاں دا توں عطر بنا
عطراں دا توں کڑھو دیا
دیا وچ رج کے پنا

مچھیاں وانگوں تاریاں لا -
غیروی تیری بو نہیں مکنی
پہلے اپنی عین مکتا۔

(۶۷) بابا بلجہ شہاہ دی شاعری وچ عصری شعور
دا عنصر ایماں دی جاگدی اکھ دا ثبوت
اے :

بابا بلجہ شہاہ شیں پنجاب آئے نادر شہاہ تے احمد
شہاہ ابدالی دے جلال توں ویکھیا - ایسے گول سہوں
آلی ثنابہی دا تذکرہ ایماں اپنی شاعری وچ
ایسے طرح کیٹیا -

حشر کھلا عذاب دا

لبراحال بیویا پنجاب دا .

(۷۱) بابا بلجہ شہاہ شیں اپنی شاعری وچ
انسانیت دی خدمت توں ترجیح دتی اے

بابا بلجہ شہاہ شیں انسانیت دی خدمت توں
ترجیح دتی اے - ایماں دے مطابق کسے انسان دا
دل ڈھاوون دا گناہ ہر شے توں زیادہ اے -

منجھڑ ڈھاوے ہندڑ ڈھاوے

ڈھاوے جو کجھ ڈھیندا

اک بندے دا دل نہ ڈھاویں

ولاں وچ خدا اے رہیندا۔

مفلاوہ :

بابا بلجہ شہاہ دی شاعری وچ عشق حقیقی دی
ممتاز اور تفصیلی جائزہ مفلاوہ اے - ایماں

النسائیت دی خدمت توں اللہ دی خوشنودی نال
 مشروط کیتا اے۔ ایہاں دی شاعری وچ پنجاب
 دے عصری حالات دا ذکر وی ملدا اے۔ ایس
 وجہ توں بابا بلجے شہاہ توں عصری پیرا اے
 تے جاگوی اکھ دا شاعر آکھا گیا اے۔

سوال نمبر 5:

تعارف:

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر گوجرانوالہ وچ جنمیں۔ اولہ
 قیام پاکستان دی تحریک دے ات سترگرم رکن سن۔
 اوہاں دا شاعری مجموعہ "سو آتے" دے نال نال شائع
 ہويا۔ اپنی شاعری وچ اوہاں نہیں اس دھرتی دے
 لوکاں توں رسول اللہ^ص نال لکھتے، پاکستان نال محبت
 قرآن پاک توں سمجھن تے عمل کرن تے نال اے نال
 بہادری دا سبھا کیتا اے۔ ایہاں نہیں آبلک تے
 آبلک دی نڈیا کر کے قوم توں حرکت و عمل دا
 درس دتا اے۔ پنجاب دے باسیال توں پنجاب
 زبان نال محبت دی وی لکھتے کیتی گئی اے۔

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر دا اس دھرتی
 دے لوکاں توں سبھا۔

ڈاکٹر فقیر محمد فقیر دے اس قوم توں
 وٹے گئے سبھے درج ذیل نہیں۔

(ا) ڈاکٹر فقیر محمد فقیر نہیں لوکاں توں

رسول اللہ^ص نال محبت دا درس دتا اے۔

ڈاکٹر فقیر رسول اللہ^ص دے عشق نال سرشار
 سن۔ ایس وجہ توں اوہاں دی شاعری وچ لکھتے
 شاعری دا عکس نظر آندا اے۔ ایہاں اس دھرتی دے
 لوکاں توں وی سبھا دتا اے۔

چھیکے دستور زمانے دے

قلا و دستور محمد^ص دا:

(لغتہ مجموعہ: دستور محمد^ص دا)

(ii) ڈاکٹر فقیر مبین قوم دے گجھ والوں پاکستان

نال محبت دادر س دتا اے :

ڈاکٹر فقیر تحریک پاکستان دے سرگرم راکن سن۔
کئی جھانٹیاں تے اوہ قائد اعظم دے شانہ کشتا لے لے
سن۔ ایس لئی ایہاں لوں پاکستان نال بے حد محبت سی۔
ایہاں دے مطابق اپنی جان دے کے وی پاکستان لوں
برباد نہیں تھکنا چا بییدا۔

ہہ د ایس فکر ایمان پیادا

دل و اماں تر آن پیادا

و سدا پاکستان پیادا

مر جاؤ برباد نہ ویکھو

کوئی دنیا آکھونہ ویکھو

جہ تک اوہ آزاد نہ ویکھو

(iii) قرآن پڑھن توں زیادہ سمجھن نال

الناس دنیا و آخرت وچ فایاب ہو سگدا اے۔

ڈاکٹر فقیر دے مطابق قرآن دا بہت اچھا و قلم
اے۔ ایس لوں زماناں کے پڑھن دا زیادہ فائدہ
نئیں ہوندا۔ اٹلہ نئیں قرآن ساڈی رہنمائی کرن
و اسطے نازل کیتا اے۔ ایس لئی ایس لوں سمجھن دی
ضرورت اے۔ اوہاں نئیں اوس حافظ دی تہذیب کیشی
اے جیہڑا قرآن توں سمجھدا نئیں

ع قرآن توں پڑھیا قرآن سارا

سمجھیا لفظ نہ اک۔

(iv) ڈاکٹر فقیر مبین لوکاں لوں بہادری

دادر س دتا اے :

ڈاکٹر فقیر اپنی شاعری وچ اکثر بہادری تے اہم کھین
دی قربانی دا ذکر کردے سن۔ ایس دا مقصد عا لوکاں
وچ بہادری دے جذبے لوں اٹھارناں سی۔

ع ہونا کدی فقیر نہ غازیان توں کوئی حیدان

جہاد دا سکھنا ایں۔

(v) ڈاکٹر فقیر محمد فقیر سنیں اپنی شاعری

وجہ آبلگ نے آبلگ دی تہذیب یا کیتی ہے۔

ڈاکٹر فقیر حرکت تے عمل دے قائل سن۔ ۱۹۱۰ء سنٹی
تے جمود توں قوم واسطے لوقاں ۵۷ سمجھ لے سن۔
اوہناں دا نظریہ اے سی کہ اللہ انسان دی مثال
ای حد دکر دالے جدول ۱۹۱۰ء خود ایسے نچو پیر
بلالہ اے۔

ع اللہ نوں ناں آکھ آبلگا او سن نیشوں سنٹی
ستیری گل کوئی۔

(vi) ڈاکٹر فقیر پنجاب دے باسیاں نوں اپنی
زبان نال صحبت کرن دا سنبھال دتا اے۔

ڈاکٹر فقیر نوں پنجابی ثقافت تے ادب نال بے حد
صحبت سی۔ ایہاں نے پوری زندگی پنجابی ادب دی
خداوند کئی وقت کر تئی۔ ایس لئی ایہاں نیشن
پنجاب دے باسیاں نوں وی اپنی زبان تے ادب نوں
سنبھال دی تلقین کیتی اے۔

روپ تیرے وی ڈول سہانی

توں سندھ پنجاہی رانی

مکدی گل

ڈاکٹر فقیر سنیں اپنی شاعری وجہ قوم نوں بہادری،
پاکستان نال محبت تے حرکت و عمل دا درس دتا اے۔

ایہاں دی شاعری ایہاں اخلاقی تے قومی اقدار
نال گہری نبوتی اے جیہڑیاں کسے قوم نوں ترقی دے

راہ تے گامزن کر سگدیاں نیں۔ بقول مولانا ظفر
علی خان ”پنجاب دے لوکاں نوں عشق و محبت

دے قصے پڑھن دی بجائے موآنے دا مطالعہ کرنا
چاہیدا اے۔“

Date: _____

سوال نمبر 6 تعارف:

"لول مٹی دیا باویا" سجاد حیدر دے پنج ڈراماں دا مجموعہ اے۔ ڈراما یونانی زبان دا نقل اے۔ ادب دی ایس صنف وچ اک خاص مقصد لول اکالان دے ذریعے دکھایا جا تا اے۔ سجاد حیدر، چونکہ ریڈیو پاکستان نال وابستہ رہے۔ ایس لئی انہاں دے ڈراماں لول ریڈیائی ڈرامے آکھا جا تا اے۔ ایس دی فکری خوبیاں وچ اخلاقی سبق، انسان دی پیدا کنشی اچھائی تے ترقی پسند تحریک دی عکاسی دے نال نال انسان دی اندر لی برائیوں دی نشاندہی اے۔ ایس لول بعد ڈراماں وی فنی خوبیاں وچ، لاف، لٹاری، عقلمندی، اچھے کردار تے ٹریجڈی دے پہلو نظر آندے نیں۔

"لول مٹی دیا باویا" دی فکری خوبیاں:

"لول مٹی دے باویا" پنج ریڈیائی ڈراماں دا مجموعہ نیں۔ ایس دی فکری خوبیاں مندرجہ ذیل نیں۔

(i) سجاد حیدر دے پنج ڈراماں وچ اخلاقی سبق خلدے نیں:

سجاد حیدر نیں انہاں ڈراماں دے ذریعے اخلاقی سبق دتے نیں۔ انہاں اخلاقی سبق قہ عمل کر کے معاشرے لول نکھارا وچ سگدا اے۔

مثال لئی: پہلے دو ڈراماں "سیج دا مہانڈرا" تے "لول مٹی دیا باویا" وچ اوہناں مہ نہیں ظالم جاگیرداراں لول عام انساناں دی فلاح و بہبود دا درس دتا اے۔ پیچھے تے گھوم چوتھے ڈرامے وچ زمینداراں تے جاگیرداراں تے تنقید کیتی اے۔ نال نال بچوں ڈرامے وچ اوہناں مہیں انسانی مر لہناں دی بھلائی دی تلقین کیتی اے۔

(ii) سجاد حیدر مہیں انساناں دی پیدا کنشی اچھائی

لول بھارا اے:

ایس مجموعے دے پہلے ڈرامے "سیج دا مہانڈرا" وچ سرخونش نال دا سرمایہ دارا اے۔ اونو اچھے لہناں

شکل و بیج اوتوں کہیں دے کہ میں اوس دن شیرے
 وچوں لُکل گیاں جس دن تون اپنے مزدور اہل دے
 حقوقِ غضب کیتے - آخر تے سرخوش حال و دولت اوتوں
 جیہڑ دیتا اے - ایسے اوتوں ظالمین بیونہ اے کہ انسان
 پیدا ائسی طور تے اچھا بیونہ اے - صحیحی وی آواز دے
 ذریعہ ظالم انسان اوتوں وی اچھا بنایا جا سکدا اے -
(iii) "پول ملی دے باویا" وچ ترقی پسند تحریک
دے اثرات نظر آندا ہے نہیں :-

ترقی پسند تحریک دا آغاز اوس تون بیویا - ایس دی
 لڑکار کسٹرم دے نظریے نال حاصل دی اے - ایس نظریے
 دے مطابق معاشرے وچ طبقات دی جنگ اے -
 سرخوشی، سٹیٹ، راء آدم خان جیہہ کردار اہل دے
 ذریعہ ظالم تے اچھے طبقے دی نمائندگی کیتی اے - مزدور،
 لوکرانی، راء آدم خان دی مظلوم عوام دے ذریعہ
 مظلوم طبقے دی نمائندگی کیتی گئی اے - عین کار کسٹرم
 دے نظریے دے مطابق آخر تے سرمایہ دار اگھوڑے
 دی شکل و بیج جنم بیونہ دے نہیں تے "گھوڑے و مظلوم
 اگھوڑے" دے وچ طبقاتی جدوجہد کسٹرم بیونہ اوتوں لگی -

(iv) "بیجہ" دے وچ انسان اوتوں اندر لی
برائیاں توں پاک بیونہ دی تلقین کیتی گئی

اے :-
 کسے توں برائیاں ظالم آکھن توں بہلاں اپنے اندر
 جانقی پائا ترو دی اے - چو نکہ عوام دی اندر لی
 برائیاں ای اوہناں تے ظالم حکمران مسلط کرد پیدیاں
 نہیں -

مثالی لئی "سنی فول" "بیجہ" دے وچ لوکاں
 توں آکھدا اے کہ کتساں ساراں دے اندر بیجہ
 موجود نہیں :- ایہاں بیجہ وچ راء آدم خان دی طرح
 بیوس، انا پیر سنی تے غور جیہی برائیاں پاپاں جلدیاں
 نہیں -

عسقی حویلیاں:

"لول مٹی دیا بادیا" دی عسقی حویلیاں درج ذیل نہیں

(۱) ڈراماں وچ علامت نگاری دا

پہلو سامنے آندا اے:

علامت نگاری وچ لہراہ راستہ گل و دی بجائے۔
مختلف علامتاں دے ذریعے گل سمجھائی جاندی اے۔
سجاد حیدر نہیں ڈراماں وچ حوالہ دیتی ایس طرح
بیدا کیتی اے کہ جے ڈرامے دے عنوانات ای علامت
دا کر دے نہیں۔

مثال لئی "گھگھو گھوڑے" وچ گھگھو دی

علامت معاشرے دے مظلوم طبقہ لئی تے گھوڑے
دی علامت معاشرے دے سرفراہ دالال واسطے
ورتی گئی اے۔

**(۲) ڈراماں دے وچ اچھے کرداراں دا
ورتاؤ:**

اچھے کردار اوہ عجیب کردار ہوندے نہیں جنہاں وچ
دی ڈرامے وچ صحیح سمجھی نہیں آندی۔ غور و فکر
توں بعد پتہ لگدا اے اوہ کردار ڈرامے دے اصل مقصد
توں بیان کر دے نہیں۔

مثال لئی "سچ دے مہاندرا" وچ "ایضاً" دا

کردار، "بجبرہ" دے وچ "سخی فولا" دا

کردار "مٹی وں باویا" وچ "لول دے باوے" دا

کردار وغیرہ۔ اہمیت عجیب کردار نہیں لیکن ڈرامے

دا مقصد اہمیت کردار ظاہر کرویندے نہیں۔ ایضاً سرخوش

دے ضمیر دے طور تے، سخی فولا انساناں توں آئینہ دکھاوے

دے طور تے تے "باوا" تنقید دی علامت دے طور

تے ورتے گئے نہیں۔

(۳) ڈراماں وچ مکالمہ نگاری دا پہلو نظر

آندا اے:

مکالمہ دے وچ دو کردار آپس وچ لہراہ راستہ
گل بارے کر رہے ہوندے ہیں۔ اہمیت مکالمے ڈراماں

جان بوندے نہیں۔ مثال لٹی "بول مٹی دیا باویا"

وجہ:

نوکلٹی: اچھا تیرا باوا قلاں کیویں کر دلا اتے؟
لوکرانی: صاحب جی! ایہہ صرف میرے نال قلاں کر دالے۔

(iv) ڈرامے دے وجہ ٹر جڈی دا ورتاؤ:

"ٹر جڈی" یونانی شیخ ڈراماں وچ زیادہ ورتائی
جانوی سی۔ لوک ایہہ مناظر ویکھ کے روون لگ
جانے سن۔ سجاد حیدر نے ڈراماں
دے وجہ ٹر جڈی دا پہلو ورتیا اے۔ مثال لٹی:
"بجرا" دے وجہ جڈوں جاں چوڑی لے کے آندی اے
تے اپنے پتر دے قاتل توں کہندی اے: پترا!
چوڑی کھا لے"

عکدی گل:

"بول مٹی دیا باویا" اخلاقی اسباق، طبیعتی کشمکش،
ترقی پسند تحریک، نئے انسان دی اندرلی برائییاں دی
بہترین عکاسی نہیں۔ نال نال ڈرامے وچ عکاسی
لگاری، ٹر جڈی وغیرہ دا ورتاؤ اہمیاں توں چار
چن لادیندا اے۔ ~~بجرا~~ بے شک ایہہ ڈرامے پنجابی
ادب دا بہترین سرواہ نہیں۔

سوال نمبر 7

تعارف:

"چو نہڑاں" اسٹدی سپر دی لکھی سیوٹی طنز و مزاح دی
بہترین لکھت اے۔ ایہہ لکھت 14 تصنیفاں تے مشتمل
نہیں۔ ایس دا ویروا کہن گول لچدا ایس
دے وجہ مزاح، تنقید، معاشرتی حالات، پنجاب
دی ثقافت نظر آندی اے۔ نال نال لکھی لکھتاں تے
پنجابی دے آکھاناں دا ورتاؤ وی نظر آندی اے۔

چو نہڑاں: طنز و مزاح دی بہترین

لکھت:

چو نہڑاں طنز و مزاح دی بہترین تصنیف اے۔

ایس دے وچ 4 لکھتاں شامل نہیں لیکن مزاح
 بیوں دی وجہ توں انسان تنگ نہیں ہوندا۔ لکھتاں
 صبر دے مطابق ایہہ دکھی انسانیت توں بنساون لئی
 اک جتن اے۔

چو بھڑاں دا ویرا:

مزاحیہ نظریہ چو بھڑاں دا ویرا وچ ذیل
 اے۔

(i) لکھت وچ مزاح دا عنصر شامل کیتا گیا اے:

مزاح دا مقصد دکھی انسانیت توں بنسائاں بولڈا
 اے۔ چو بھڑاں وچ کئی جگہ تے ایہہ جملے پائے جاندے
 نہیں جیہڑے پڑھن توں بعد ہنسائیاں نہیں کھلوندے۔

**مثال لئی: "چاچا لودا" وچ چاچا لوکاں توں ہوجی
 جنگ عظیم دا قصہ سنا دیا ہویا دسد اے کہ اوس شیر دا مقابلہ کیتا
 سی۔ اللہ لڑکا کہنوالے چاچا اوہ شیر نوں چھل توں لئیہ سی؟**

**(ii) معاشرتی برائیاں تے تنقید وی چو بھڑاں
 دے وچ نظر آندی اے:**

مزاح نگاری دا مقصد صرف ایہہ نہیں ہوندا کیہہ
 لوکاں توں بنسایا جائے بلکہ ہلکے ہلکے انداز دے وچ
 معاشرتی برائیاں تے وی تنقید کیتی جاندی اے۔

**مثال لئی "آنڈو گوانڈو" وچ ان پیڑھ پولیس
 افسر تے تنقید کیتی گئی اے۔ ایس توں سرکاری
 اذال دے وچ لکھتی افسران دی تعمیری قابلیت توں
 نشانہ بنا پیا گیا اے۔**

**(iii) معاشرتی حالات دی عکاسی چو بھڑاں
 وچ ملدی اے:**

چو بھڑاں دے وچ ہر ساراے حصوں پنجابی
 گراواں توں مد نظر رکھ کے لکھ گئے نیں۔ ایس لئی
 معاشرتی حالات وی نمایاں نہیں۔ مثال لئی مولویاں دے
 فن لکھنے تے تنقید کر کے دسیا گیا اے کہ اوہاں بنیویں
 توں فرقال وچ تقسیم کردتا اے۔

(iv) ایشو صیر نہیں لکھتاں دے ذرا لے
 پنجاب دی ثقافت دی عکاسی کیتی اے۔
 ایشو صیر دی لکھتاں وچ مزاج تے تنقید دے نال
 نال پنجاب دی ثقافت دا ذکر ملدا اے۔ "پگ"
 دے وچ پتہ لگدا اے جے پگ پنجاب دے وچ عزت
 دی ننگالی سمجھی جاندی اے۔ "حقہ" و ا موضوع
 پنجاب دی جڑیاں وچ ثقافتی علاقت دے طور
 تے استیصال ہو پیا اے۔

(v) لمی لکھتاں ایشو صیر دا فن لکھت
 اے:

ایشو صیر دے آخری مضامین بہت لمے ہیں۔
 انسان دی عادت اے جو اوہ لمی لکھتاں توں تھک
 جاندو اے۔ لیکن چونکہ ان دے وچ بھسی مزاج دا
 پہلو انسان توں ٹرو تازہ اکھدا اے تے لمی لکھتاں دا
 احساس وی نہیں ہوندا۔

(vi) مزاحیہ لکھتاں وچ پنجابی آکھاناں دا
 ورتاؤ وی کیتا گیا اے:

ایشو صیر لکھتاں وچ پنجابی محاوریاں دا ہر پور
 ورتاؤ کیتا اے۔ ایہیں دے ذرا لے انسان توں لکھت
 اپنی ثقافت دے قریب محسوس ہونوئی اے۔ مثال لئی
 "دیباچہ" دے وچ لکھاریاں تے تنقید کردے ہوئے
 کہندے ہیں "آوے دا آوا ای وگڑ پیا ہو پیا اے"
 مگلاوہ:

ایشو صیر نہیں چوں سبھراں دے ذرا لے پنجابی ادب
 توں مزاح لکھاری عال متعارف کرا پیا اے۔ اوہناں
 دے مضامین پڑھن توں بعد تنقید، مزاح لکھاری،
 پنجابی ثقافت، دی عکاسی، معاشرتی بہاریاں دی
 جملا نظر آندی اے۔